

Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile Alternatif Gümrük Birliği Öncesinde Rekabet Gücünün Analizi

Analysis of Turkey's Competitiveness Before the Alternative Customs Union with Shanghai Cooperation Organization

Taner TÜMER *

Makale Geliş Tarihi / Received :21.08.2021
Makale Kabul Tarihi / Accepted :02.12.2021

ÖZET

Ülkeler arasında gerçekleşen ticaretin her iki tarafa da kazanç getireceği klasik anlayışı, ülkelerin hangi malların üretiminde uzmanlaşması gerektiği konusuna farklı açıklamalar getirmiştir. Karşılaştırmalı Üstünlük temelinde gelişen rekabet gücü kavramı, farklı ölçüm yöntemleri ile geniş bir inceleme alanı sunmuştur. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında oluşturulan Gümrük Birliği (GB), tarafların karşılaştırmalı üstünlükleri dikkate alınmadan, sanayi mallarını kapsayan bir yapıdadır. Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile alternatif bir Gümrük Birliği (GB) imzalaması varsayımı altında, hangi ürünlerde gümrük oranlarının sıfırlanmasının Türkiye için daha kazançlı olacağı, Balassa'nın (1965) geliştirmiş olduğu Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi yardımıyla araştırılmıştır. 2010-2015 ve 2020 verilerini kullanarak yapılan analiz sonucunda, Türkiye'nin bazı emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında bölge ülkelerine karşı açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve olası bir GB'nin tesis edilmesi durumunda, bu ürünlere uygulanan gümrük vergisi ve eş etkili önlemlerin kaldırılmasının Türkiye'nin kazancına olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: *Şanghay İşbirliği Örgütü, Rekabet Gücü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler, Gümrük Birliği*

ABSTRACT

The classical understanding that trade between countries will bring profit to both sides has brought different explanations to the subject of which goods should be specialized in the production of countries. The concept of competitiveness, which developed on the basis of Comparative Advantage, has offered a wide field of study with different measurement methods. The Customs Union (CU) established between Turkey and the European Union has a structure that covers industrial goods without considering the comparative advantages of the parties. Under the assumption that Turkey will sign an alternative Customs Union (CU) with the Shanghai Cooperation Organization (SCO), it has been researched by using the Revealed Comparative Advantage Index developed by Balassa (1965) on which products it would be more profitable for Turkey to reset the customs rates. As a result of the analysis conducted using 2010-2015 and 2020 data, it is estimated that Turkey has a revealed comparative advantage over the countries of the region in the export of some labor-intensive and capital-intensive goods, and if a possible CU is established, the removal of customs duties and co-effective measures applied to these products will be in Turkey's interest.

Keywords: *Shanghai Cooperation Organization, Competitiveness, Revealed Comparative Advantages, Customs Union*

* *Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, tanertumert@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-3138-592X*

GİRİŞ

Türkiye 1996 yılından bu yana tesis edilen eksik Gümrük Birliği (GB) çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) ile ticari ilişkilerini sürdürmektedir. Tarım ve hizmetler sektörlerini kapsamına almamış olması nedeniyle Türkiye aleyhine işleyen bir mekanizmaya sahip olan GB'yi hayata geçiren 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı'nın güncellenmesi uzun zamandır dile getirilmektedir. Ne var ki AB-Türkiye ilişkilerinde ekonomik çıkarlar çoğu zaman siyasi çekişmelerin gölgesinde kalmakta ve ekonomik ilişkileri ileri taşıma niyetleri âtıl kalmaktadır. Siyasi gerginliklerin had safhaya vardığı dönemlerde, AB'nin Türkiye için vazgeçilmez bir entegrasyon olmadığı, AB üyeliğinin gerektirdiği ekonomik ve siyasi hedefler saklı kalmak kaydıyla, gerek İslam ülkeleri gerekse de Avrasya paktında yer alan ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilebileceği, Türk tarafınca dile getirilen bir söylemdir. İşte bu çalışmada, Türk yetkililerin işaret etmiş olduğu oluşumlardan birisi olan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile Türkiye'nin alternatif ekonomik entegrasyonu ele alınacaktır.

Türkiye'nin ŞİÖ ile bir GB tesis edeceği varsayımından hareketle, Türkiye için hangi sektörlerde gümrük vergi oranlarının sıfırlanmasının daha kazançlı olacağı sorusu bu çalışmada cevaplanmaya çalışılacaktır. Bunun için izlenecek yol, sektörleri faktör yoğunluklarına göre sınıflandırmaya tabi tutmak ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) Endeksi yoluyla söz konusu bölge ile ihracatta hangi sektörlerde karşılaştırmalı avantajın olduğunu tespit etmek şeklinde olacaktır. Çalışmada öncelikle Türkiye ile ŞİÖ üyesi ülkelerin 2016-2020 yıllarını içeren son 5 yıllık karşılıklı dış ticaret verileri incelenerek mevcut durum analiz edilecek, daha sonra rekabet gücü ve rekabet gücünün ölçümü konusuna değinilecek ve Türkiye'nin rekabet gücünü analiz edilen literatür çalışmalarına bakılacaktır. Son olarak, 2010-2015 ve 2020 yılı dış ticaret verileri kullanılarak, Balassa (1965)'nin çalışmasında kullandığı iki farklı formülasyon yardımıyla elde edilen AKÜ Endeksi değerleri tablolaştırılarak, Türkiye'nin hangi sektörlerde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu araştırılacaktır. İki formül arasındaki fark, birincisinde sadece ihracat rakamları kullanılırken, diğesinde ithalat değerlerinin de denkleme dahil edilmesinde yatmaktadır. Hesaplamalar neticesinde tespit edilen avantaja sahip olunan sektörler temelinde bir GB tesis edilmesi, AB ile var olan GB'nin aksine, Türkiye'nin kazançlarını maksimize etmesini sağlayacaktır. Türkiye'nin AKÜ Endeksini hesaplayan çalışmalara bakıldığında çoğunlukla AB pazarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışma, siyasiler tarafından AB'ye alternatif olarak dillendirilmesi ve karşılaştırmalı üstünlük açısından incelenmeyen bir piyasa olması nedeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

1. TÜRKİYE-ŞİÖ DIŞ TİCARETİNDE GENEL DURUM

Türkiye 1980'li yıllarda başlatmış olduğu ekonomik anlamda dışa açılma stratejisini, gerek ürün gerekse de lokasyon çeşitliliğini artırarak devam ettirmiştir. Bu durumun en açık örneği, GB'nin Avrupa Birliği ile Türkiye dış ticaretinin hacmini artırmasına rağmen, Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalatı içerisinde AB üyesi ülkelerin payında görülen düşüşlerde görülmektedir. Bu açıdan Orta Asya ve Avrasya pazarı, Türkiye'nin hem tarihi ve kültürel bağları hem de coğrafi konumun getirdiği bağlar ile her zaman canlılığını koruyan bir alternatif olarak varlığını sürdürmüştür. Söz konusu bölge ile ticaretin artışında, ucuz emeğe dayalı Çin ürünlerinin, Rus doğalgazının ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben Rusya ve diğer Bağımsız Devletler

Topluluğu (BDT) üye ülkelerinin yeniden inşasında Türk firmalarının almış olduğu ihalelerin katkısı yadsınamaz.

Öte yandan ŞİÖ'nün oluüm sürecine bakıldığında, 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından, üye ülkeler arasında güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla 'Şanghay Beşlisi' adıyla kurulan yapı, daha sonraki süreçte Özbekistan, Pakistan ve Hindistan'ın da tam üyeliğe kabulüyle, hem üye sayısını hem de hedeflerini genişletmiştir. Genişleme sürecinde 'Şanghay İşbirliği Örgütü' adını alan oluşum, terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilikle mücadele hedeflerinin yanı sıra, kalkınma meseleleri ile ekonomik işbirliği konularına da ağırlık veren bir entegrasyon görünümü arz etmektedir. 2008 Duşanbe zirvesinde, 'ŞİÖ Diyalog Ortaklığı' adı altında, gözlemci konumunda olmayan ve örgülle diyalog kurmayan üçüncü taraflar için bir mekanizma oluşturulmuştur. Bu statü, gözlemci ülke ile misafir katılımcı statüsünün arasında bir konumda yer almaktadır. Türkiye, 2012 yılında Pekin'de düzenlenen zirvede Diyalog Ortağı statüsünü elde etmiştir. Diyalog ortaklığını içeren resmi belge, 2017 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı onayı ile resmiyet kazanmıştır. Diyalog ortaklığı, Türkiye ile ŞİÖ arasında, başta bölgesel güvenlik, terörle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların önlenmesi ile ekonomik ve kültürel alanlar olmak üzere çeşitli konularda işbirliğinin geliştirilmesini öngörmektedir (www.mfa.gov.tr)

ŞİÖ'nün kısa bir tarihçesi ve Türkiye ile olan ilişkinin boyutu aktarıldıktan sonra, bu bölümde Türkiye'nin ŞİÖ bölgesi ile yapmış olduğu dış ticaretin son 5 yıllık durumu Tablo 1'de analiz edilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin ŞİÖ Üyesi Ülkeler ile Son 5 Yıllık Ticareti (2016-2020, Bin\$)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
0-Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	5,719,130,155	9,684,629,652	-3,965,499,497
1- İçki ve Tütün	175,223,268	400,935,698	-225,712,430
2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	9,164,858,172	8,621,432,097	543,426,075
3-Mineral yakıtlar,yağlar ve alkali ürünler	542,129,275	34,384,158,707	-33,842,029,432
4-Hayvansal,bitkisel katı ve sıvı yağlar,mumlar	171,320,634	2,246,298,938	-2,074,978,304
5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	3,973,014,930	21,056,488,399	-17,083,473,469
6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	8,244,324,865	55,226,337,253	-46,982,012,388
7-Makinalar ve ulaştırma araçları	8,431,491,019	67,869,359,831	-59,437,868,812

8-Çeşitli mamul eşya	6,677,692,883	16,538,770,347	-9,861,077,464
9-SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar	1,975,773,974	34,623,248,778	-32,647,474,804
Toplamı	45,074,959,175	250,651,659,700	-205,576,700,525

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de Türkiye’nin ŞİÖ bölgesi ile yapmış olduğu dış ticareti, Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması’na göre (SITC-3), 2016-2020 dönemini kapsamak üzere son 5 yıllık dönemi incelenmiştir. Tüm ürün grupları içerisinde ihracat açısından ilk üç sırayı; akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler (2), makineler ve ulaştırma araçları (7) ile başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (6) almakta iken ithalatta ilk üç sırayı; makineler ve ulaştırma araçları (7), başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (6) ve SITC’de sınıflandırılmamış eşya (9) almaktadır. Son 5 yıllık dönemde ŞİÖ üyesi ülkelerle yapılan ticarete kümülatif olarak 200 milyar dolardan fazla dış ticaret açığı verildiği görülmektedir. Mal grupları açısından bakıldığında sadece akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddelerde (2) fazla verilirken, diğer tüm mal gruplarında açık verilmektedir.

Hepaktan’ın (2017) çalışmasında da belirtildiği gibi, Türkiye ile ŞİÖ arasında gerçekleşen ticaretin potansiyelinin çok altında kaldığı ve artış göstermesi gerektiği ortadadır. Önemli miktarda dış ticaret açığının verildiği bölge ile olası bir GB imzalanması durumunda, daha da hassas olunması gerekmektedir. Türkiye’nin bölge ülkelere karşı avantajlı olduğu ürün grupları belirlenmez ise, bu açıklar gümrük duvarlarının kaldırılması ile katlanarak artacaktır. Bu durumun tespitinden önce, rekabet gücü kavramı ve bu gücün ölçüm yöntemlerinden birisi olan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) kavramları tanıtılacaktır.

2. REKABET GÜCÜ VE AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER

Ülkeler tarihten bu yana birbirlerinin rakibi olagelmiştir. Bu rekabet en yoğun şekilde siyasi alanda yaşanmış ve bu da savaşların en temel sebebi olmuştur. Rekabetin ekonomik alana yansımaları, ülkeleri öncelikle içe kapanmaya ve dış ticareti engellemeye yöneltmiş daha sonra ise dış ticaretin her iki taraf için de kazançlı olacağı fikri yaygınlaşmış ve uluslararası ticaret giderek önem kazanır hale gelmiştir. Rekabet kavramı artık, dış ticarete hangi ürünün ihraç edileceği noktasında bir anlama evrilmiştir. Bir ülkenin hangi üründe rekabet gücüne sahip olduğuna yönelik araştırmalar Klasik dış ticaret teorilerini oluşturmuştur.

Rekabet gücü kavramı modern anlamda, bir ülkenin küresel ölçekte dış ticarete sahip olduğu payı göstermek için kullanılmaktadır. Firma veya endüstri düzeyinde gerçekleştirilen dış ticaret verileri, temsil edilen ülkenin ulusal rekabet gücünü ölçmede başvurulan kriteri oluşturmaktadır. Rekabet gücünün belirleyicileri ise, döviz kuru ve birim işgücü maliyetlerden oluşan fiyat unsurları ile kalite, makro ekonomik ortam, altyapı, pazarlama, teknoloji, beşeri sermaye vd. fiyat dışı faktörlerden oluşmaktadır. Rekabet gücünün ortak bir tanımı olmamakla birlikte; “hızla değişim gösteren tüketici taleplerine uyumlu, en yeni ve kalite düzeyi yüksek ürünleri en düşük fiyatlarla, en hızlı şekilde ve destekleyici hizmetlerle hedef pazarlara ulaştırmaktır” şeklinde genel bir tanım yapılabilir (Şahin, 2015, Altay, 2008)

Bugün yerleşik inanç, dış ticarete katılan tüm tarafların, bu ticaretten kazançlı çıkacağı şeklindedir. Bu inanç temellerini Adam Smith’te bulmaktadır. Smith’in geliştirmiş olduğu Mutlak

Üstünlükler Teorisi'ne göre; her ülke daha verimli olduğu ürünün üretiminde uzmanlaşarak o ürünü ihraç edecek, verimsiz olduğu ve dolayısıyla üretim maliyeti yüksek olan ürünü ise ithal edecektir. Bu teori, bir ülkenin her iki ürünü de daha ucuza üretmesi durumunda dış ticareti açıklayamadığı için, David Ricardo'nun dokunuşuyla daha kullanışlı bir modele dönüşmüştür. Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı'nda; yine iki ülke ve iki ürün varsayımı altında, bir ülke kendi içerisinde karşılaştırmalı olarak hangi ürünü daha ucuza üretiyor ise o üründe uzmanlaşmalı ve o ürünü ihraç etmeli, diğerini ise dışarıdan ithal etmelidir. Bu durumda da dış ticareten elde edilen kazançlar maksimize edilecektir. Bugün modern dış ticaret teorileri büyük ölçüde karşılaştırmalı üstünlüklere dayanmaktadır fakat Ricardo'nun teorisinin eksik tarafı, dış ticarete sebep olan emeğin verim farklılıklarını açıklayamamış olmasıdır. Bu eksiklik Bertil Ohlin ve Eli Heckscher tarafından ortaya atılan, Heckscher-Ohlin Teorisi ile giderilmiştir. Teoriye göre; ülkelerce sahip olunan faktör yoğunluklarının miktar olarak farklılığı, karşılaştırmalı üstünlüklerdeki farklılığı meydana getirmekte ve bu durum dış ticarete yol açmaktadır (Greeneaway, 1985; Salvatore, 1990; Seyidoğlu, 2020)

Kısacası, uluslararası iktisat literatüründe klasik dış ticaret teorileri, endüstriler arası ticareti açıklayan ve faktör yoğunluklarına bağlı olarak uzmanlaşmanın getirdiği avantajlara dayanan ürün ticaretini açıklamaktadır. Modern dış ticaret teorileri ise, ticaretin serbestleştirilmesi ve bu anlamda oluşturulacak entegrasyonların ülkeler arasında üretim yapılarında benzeşmeye yol açacağını ve endüstri içi ticaretin artacağını söylemektedir.

Gerek endüstriler arası gerekse de endüstri içi dış ticaretin nedenlerini, ülkelerin ticaret öncesi rekabetçi olduğu sektörleri belirleyerek açıklayan teorilerin yanı sıra, son yıllarda, rekabet gücünün tespitinde, gerçekleşen dış ticaret verilerini kullanan çalışmalar çoğalmıştır. Bu alanda en bilinen yöntem Balassa (1965) tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) Endeksidir. Endeks, bir ülkenin herhangi bir sektördeki yurtiçi uzmanlaşmasını, dünya geneli ile veya herhangi bir bölgenin o sektördeki uzmanlaşmasıyla karşılaştırmaktadır. Esasında dış ticaret ülkeler arasında değil, firmalar arasında gerçekleştirilmekte, bu açıdan rekabet gücünün ölçümünde firma ya da endüstri düzeyinde yapılan ölçümler de bulunmakla birlikte, literatürde çoğunlukla toplulaştırılmış verileri ihtiva eden ülke düzeyinde analizler yapılmaktadır (Çelik, 2019; 340)

Uluslararası iktisat literatüründe ülkelerin ihracat potansiyelinin ölçülmesi için en sık kullanılan ölçütlerden birisi olan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜ) ilk olarak Liesner (1958) tarafından, herhangi bir ürün grubu ihracatının toplam ihracata oranı, $AKÜ = (X_{ij} / X_{nj})$, şeklinde basit bir düzeyde oluşturulmuş, daha sonra Balassa (1965) tarafından geliştirilerek, denklem 1'de görüldüğü gibi, bir ülkenin bir ürün grubundaki ihracat payının, aynı ürünün toplam dünya ihracatı içerisindeki payına bölünmesi şeklinde hesaplanmıştır.

$$AKÜ_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) / (x_{wj} / X_{wt}) \quad (1)$$

x_{ij} ; i ülkesinin j ürünü ihracatı, X_{it} ; i ülkesinin toplam ihracatı, x_{wj} ; j ürünün Dünya ihracatı ve X_{wt} ; toplam Dünya ihracatı'nı göstermektedir. Hesaplanan endeksin alacağı değerlerin bulunduğu aralık, o ülkenin, ilgili mal grubunda, söz konusu ülke ya da bölge ile ticaretinde

karşılaştırmalı olarak rekabet durumunu ortaya koyacaktır. Balassa'nın AKÜ katsayısı 4 aşamada sınıflandırılmaktadır (Hinloopen, 2001; 13);

$0 < AKÜ \leq 1$ ise karşılaştırmalı üstünlük yoktur

$1 < AKÜ \leq 2$ ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlük vardır

$2 < AKÜ \leq 4$ orta derecede karşılaştırmalı üstünlük vardır

$4 < AKÜ$ ise güçlü bir karşılaştırmalı üstünlük vardır.

3. LİTERATÜR

Türkiye'nin uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçen çalışmaların çoğu Avrupa Birliği pazarına ilişkindir. Çalışmaların çoğunda Hufbauer ve Chilas'a (1974) dayanarak Yılmaz'ın (2002) yapmış olduğu, malları faktör yoğunluğuna dayanarak ayırtıran sınıflandırma kullanılmıştır. Buna göre sektörler; hammadde yoğun (RMIG), emek yoğun (LIG), sermaye yoğun (CIG), kolay taklit edilebilir Ar-Ge bazlı (EIRG) ve zor taklit edilebilir Ar-Ge bazlı sektörler (DIRG) olmak üzere beş farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bu bölümde çoğunlukla Balassa'nın geliştirmiş olduğu formüle dayanılarak ölçülen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi (AKÜ) ile Türkiye'nin küresel ölçekte sahip olduğu avantaj ya da dezavantajı içeren çalışmalar, en yeni tarihten başlamak üzere özetlenecektir.

Kazancı ve Dikkaya (2021), çekim modeline dayalı panel veri analizi ile yapmış oldukları çalışmada, Türk Keneşi'ne dahil olan ülkelerin aralarında yapmış oldukları dış ticareti inceleyerek, alternatif bir gümrük birliği olasılığını değerlendirmişlerdir. 2000-2018 dönemini kapsayan ve yıllık veriler kullanılarak elde edilen sonuçlara göre, söz konusu oluşum içerisindeki ihracat; GSYİH ile pozitif, nüfus, olası gümrük birliği ve ortak kara sınırları ile negatif yönlü bir ilişki içerisindedir. Çekim modelinin temelini oluşturan mesafe değişkeni ise istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

Çelik (2019), 1995-2017 yılları arasında Türkiye ve BRICS ülkeleri arasında gerçekleşen ihracatı faktör yoğunlukları bakımından analiz etmiştir. AKÜ Endeksi ile elde edilen sonuçlara göre Türkiye, emek yoğun mallarda rekabet avantajına sahip olmakla birlikte bu avantajı yıllar içinde azalma eğilimi göstermektedir. Çalışmaya göre, Türkiye sermaye yoğun malların ihracatında da zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Kalaycı (2017), Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması imzaladığı ülkeler ile ihracatında üstünlüğe sahip olduğu ürünleri SITC Rev. 3 bazında, 2012-2016 dönemini içerecek şekilde araştırmıştır. Buna göre Türkiye; 'canlı hayvanlar ve gıda maddeleri', 'içkiler ve tütün' ile 'çeşitli mamul eşya' sınıflarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Güneş ve Tan (2017), 2014 yılı verileri ile Türkiye ile Rusya'yı karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmalarında, iki ülkenin Dünya'nın geri kalanına benzer oranlarda ihracat gerçekleştirdiği 14 müşterek sektör için AKÜ endekslerini hesaplamışlardır. Statik AKÜ analizine

göre, Türkiye Rusya'ya göre, hem küresel hem ikili ticarete tüm sektörlerde daha avantajlı iken, dinamik AKÜ endeksine göre, Türkiye 14 sektörün altısında, Rusya ise on birinde avantaja sahiptir.

Şahin (2016), Türkiye ve Çin'in sektörel rekabet gücünü karşılaştırmalı olarak ölçmek amacıyla, 2000-2013 dönemini imalat sanayi özelinde AKÜ endeksi ile incelemişlerdir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre; elektrik ve elektronik endüstrisinde Türkiye'ye kıyasla Çin'in rekabet gücünün, tekstil ve hazır giyim sektöründe her iki ülkenin de rekabet gücünün yüksek olduğu görülmüş, ayrıca kimyasal ürün endüstrisinde her iki ülkenin de rekabet gücünün düşük olduğu anlaşılmıştır.

Bağcı (2016), Türk imalat sektörünün uluslararası rekabet gücünü analiz ettiği çalışmasında, 1995-2014 yılları dış ticaret verilerini kullanarak, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi'nin yanı sıra, Nispi İhracat Avantajı Endeksi, Nispi İthalat Nüfuz Endeksi, Nispi Ticaret Avantaj Endeksi ve Görelî Rekabet Üstünlüğü Endeksi değerlerini hesaplamıştır. Yazar elde ettiği bulgulara göre, Türkiye'nin imalat sanayi genelinde rekabet avantajının olmadığını, ancak yiyecek ve içecek, tekstil, giyim, demir ve çelik ile otomotiv sektörlerinde rekabet gücüne sahip olduğu anlaşılmıştır.

Şahin (2015), 1992-2013 yıllarını kapsayan çalışmasında, Türkiye ve BRICS ülkelerinin öncelikle SITC teknoloji sınıflandırmasına dayanarak, faktör yoğunluğuna göre ihracat yapılarını hesaplamış, daha sonra emek yoğun malların ihracatında, Balassa'nın (1965) geliştirmiş olduğu AKÜ endeksine göre karşılaştırmalı üstünlük durumunu araştırmıştır. Türkiye, Çin ve Hindistan'ın faktör yoğunluğunun emek yoğun mallardan oluştuğu, ayrıca bu ülkelerin emek yoğun mallarda rekabet gücünün yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Yalçınkaya vd. (2014), Balassa AKÜ endeksine dayanarak, mal gruplarını ISIC Rev. 4 kapsamında sınıflandırmışlar ve Türkiye'nin Çin'e karşı rekabet gücünü araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre, Türkiye 2013 yılsonu itibarıyla, metal cevheri madenciliği ile diğer madencilik ve taş ocakçılığı; gıda ürünleri ve içeceklerin imalatı; su temini, atık yönetimi ve iyileştirme aktiviteleri sanayiinde atığın toplanması, ıslahı ve bertaraf edilmesi faaliyetlerinde açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Ekmen vd. (2013), Türkiye ve AB üyesi olmayan ülkelerin, AB(15) pazarındaki rekabetçilik durumunu Balassa AKÜ Endeksine dayanarak araştırmışlar, zaman dilimi olarak 1996-2010 arası yıllık verileri kullanmışlardır. Çalışmada, toplam ihracatta Türkiye'nin emek yoğun sektörlerinin payının tüm dönem boyunca en yüksek paya sahip olduğu fakat bu payın giderek azaldığı ve sermaye yoğun sektörler lehine bir artış olduğu görülmüştür. AKÜ analizine göre, motorlu kara taşıtları, silisli fosil unları ve benzerlerinden eşya, tuğla, kiremit, karolar vb. eşya, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, örme mensucat, sıhhi tesisat ve ısıtma armatürleri, meyve-sebze, giyim eşyası iç aksesuar ve giyim eşyası parçaları üç haneli sektör bazında Türkiye'nin en yüksek AKÜ katsayısına sahip olduğu sektörlerdir.

Altıntaş ve Akpolat (2013), Türkiye'nin ihracatında önemli bir yeri olan tekstil sektörünün, AB(27) pazarında rekabet gücünü ölçmek amacıyla, 2004-2011 dönemini kapsayan çalışmalarında, Balassa, Vollrath ve Karşılaştırmalı İhracat Performans (KİP) endekslerini kullanmışlar, Türkiye'nin bahse konu dönemde tekstil sektöründe karşılaştırmalı rekabet avantajına sahip olduğunu bulmuşlardır.

Karaalp (2011), Türkiye'nin hem küresel ölçekte hem de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) pazarındaki rekabet gücünü, dokuz BDT üyesi ülke ile karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Çalışmada, 1996-2008 dönemi için 16 ürün grubunda, AKÜ endeksi, Endüstri İçi Ticaret Endeksi (IIT) ve Ticaret Yoğunluğu Endeksi hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'nin, tarım ürünleri, gıda, tekstil, giyim, demir-çelik ve otomotiv ürünleri gibi imalat sanayi sektörlerinde güçlü karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Dünya piyasasına nazaran, BDT pazarında daha rekabetçi olduğu görülmüştür. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu diğer sektörler ise; kimyasallar, ilaçlar, makine ve ulaşım ekipmanları, ofis ve telekomünikasyon ekipmanları olarak sıralanmıştır.

Serin ve Civan (2008), 1995-2005 yıllarını kapsayan çalışmalarında, Türkiye'nin Avrupa Birliği pazarında domates, zeytinyağı ve meyve suyu ürünlerinde hangi ölçüde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğunu ve bu avantajın gelişimini incelemiştir. Çalışmada hem AKÜ, hem de Karşılaştırmalı İhracat Performans Endeksi (CEP) kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye rakip ekonomilere kıyasla, AB pazarında meyve suyu ve zeytinyağı piyasasında yüksek oranda karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, domates piyasasında bir avantajının olmadığı anlaşılmıştır.

Erlat ve Erlat (2005), AB'nin genişleme süreci öncesinde, Türkiye'nin AB(15) piyasasında rekabet avantajına sahip sektörlerini AKÜ endeksi ile belirlemeye çalıştıkları çalışmalarında, 1999-2000 yılı verilerini kullanarak, hem geleneksellik endeksi hem de faktör yoğunluğuna dayalı sınıflandırmayı kullanmışlardır. AKÜ endeksi açısından, Türkiye'nin toplam ihracatında endeks değeri 1'den büyük olan sektörlerin payı % 32'dir. Bu oran tüm ülkeler arasında Belçika'da % 48 ile en üst düzeydedir. Türkiye teknolojik sınıflandırma açısından, hammadde yoğun sektörlerin hâkim olduğu ve onu emek yoğun sektörlerin takip ettiği bir yapıya sahiptir ve bu sonuçlara göre Belçika, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan ve İspanya ile benzer performans göstermektedir.

4. VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

Türkiye'nin ŞİÖ üyesi ülkeler ile ihracatında mevcut rekabetçi yapısı bu çalışmada iki farklı yöntemle analiz edilmiştir. İlk yöntemde Türkiye'nin söz konusu ülkeler ile ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğü, Kalaycı'dan (2017) esinlenilerek, TÜİK verilerinden derlenerek oluşturulan Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC) Revize 3 kapsamında 2016-2020 dönemi için incelenmiştir. Balassa'da (1965) kullanılan ilk denklem ile elde edilen AKÜ Endeksi, ilgili mal grubunda söz konusu ülke ile yapılan ihracat ve ithalat değerlerini kullanarak karşılaştırmalı üstünlüğü tespit etmektedir. Hesaplanacak endeks değerinin formülü 2 no.lu denklemde gösterilmektedir.

$$AKÜ = \ln \left[\left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) / \left(\frac{M_{ij}}{M_{it}} \right) \right] \quad (2)$$

X_{ij} ; i ülkesinin ilgili ülkeye yaptığı j malı ihracatını, X_{it} ; i ülkesinin ilgili ülkeye yaptığı toplam ihracatı, M_{ij} ; i ülkesinin ilgili ülkeden yaptığı j malı ithalatını ve M_{it} ; i ülkesinin ilgili ülkeden yaptığı toplam ithalatı göstermektedir. AKÜ değerinin 0,50'den büyük olması ilgili ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlüğün, -0,50'den küçük olması karşılaştırmalı olarak dezavantajın

olduğunu göstermektedir. Endeks değerinin 0,50 ile -0,50 arasında olması halinde ise, karşılaştırmalı üstünlük veya dezavantaj olup olmadığına ilişkin bir karar verilememektedir.

Tablo 2. ŞİÖ Ülkeleri ile Yapılan Ticarete Türkiye'nin AKÜ Endeks Değerleri (2016-2020 Dönemi Ortalaması)

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Çin	2,42	0,62	3,38	-1,43	3,70	-1,28	-0,54	-2,17	-0,41	4,57
Rusya	1,17	1,49	-0,77	-2,84	-5,67	0,91	-0,12	4,01	5,17	-3,57
Hindistan	2,06	0,11	3,47	-1,18	2,33	0,31	0,61	1,16	0,55	5,04
Pakistan	1,61	2,51	0,69	11,47	*	0,10	-0,78	3,91	-0,36	1,04
Kazakistan	-0,47	5,95	-0,85	-3,02	3,80	2,21	-1,40	6,02	5,26	-0,92
Kırgızistan	-1,64	4,03	-5,56	7,78	*	2,24	-5,04	3,72	5,42	-6,98
Tacikistan	1,74	11,15	-3,96	10,96	*	*	-0,91	6,75	6,76	0,36
Özbekistan	-0,61	5,20	0,05	2,00	6,77	0,65	-1,22	3,84	5,63	1,73
ŞİÖ	1,30	1,00	1,90	-2,32	-0,74	0,16	-0,07	-0,08	0,92	-1,72

*Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. * İlgili ülke ile o ürün grubunda ihracat ya da ithalat olmadığı için hesaplanamamıştır.*

Tablo 2’de Türkiye’nin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe veya dezavantaja sahip olduğu ürünlerin AKÜ endeks değerleri, 2016-2020 döneminde 5 yıllık ortalama esas alınarak verilmiştir. Tablo incelendiğinde, Türkiye’nin ŞİÖ üyesi ülkelerle, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri (0) ticaretinde; Çin, Rusya, Hindistan, Pakistan ve Tacikistan’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe, Kırgızistan ve Özbekistan’a karşı dezavantaja sahip olduğu görülmektedir.

İçkiler ve tütün (1) ticaretinde; Hindistan haricinde tüm üye ülkelere karşı, akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler (2) ticaretinde ise; sadece Çin, Hindistan ve Pakistan’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler (3) ticaretinde; Türkiye’nin Pakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’a karşı avantajı sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar (4) ticaretinde; üye ülkelerin bir kısmı ile ihracat ya da ithalatın olmadığı görülmekle birlikte, Çin, Hindistan, Kazakistan ve Özbekistan’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri (5) ticaretinde; Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Bu ürün grubunda sadece Çin’e karşı dezavantajın olduğu görülmekte, geri kalan ülkelerin kararsız aralıkta kaldığı anlaşılmaktadır.

Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (6) ticaretinde; Türkiye sadece Hindistan’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, makine ve ulaştırma araçları (7) ticaretinde; Çin haricinde tüm üye ülkelere karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Çeşitli mamul eşya (8) ticaretinde; Çin ve Pakistan kararsız aralıkta yer alırken, diğer üyelere karşı karşılaştırmalı üstünlük yüksek boyutlardadır. Son olarak SITC’da sınıflandırılmamış eşya (9) ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğün; Çin, Hindistan, Pakistan ve Özbekistan’a karşı olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin ŞİÖ üyesi ülkelerle 2016-2020 döneminde toplam ticareti incelendiğinde; 0,1,2 ve 8 no.lu mal gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, 3,4 ve 9 no.lu mal gruplarında karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu görülmektedir. Endeks verilerine göre, 5,6 ve 7 no.lu mal grupları ile ilgili herhangi bir yorumda bulunulamamaktadır. Türkiye, makine ve ulaştırma araçları (7) ticaretinde Çin haricinde üye ülkelerin tümüne karşı avantaja sahip olmasına rağmen, ŞİÖ geneline yapılan ticaret açısından bu avantaj görülmemektedir. Bunun nedeni, Türkiye’nin ŞİÖ üye ülkeleri içerisinde Çin ile yapmış olduğu dış ticaretin oransal olarak büyük bir yer tutmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin makine ve ulaştırma araçları (7) ithalatında Çin’in payı yaklaşık % 91 civarındadır.

Analizin ikinci bölümünde rekabet durumu, Balassa’da (1965) formüle edilen ve yaygın bir şekilde kullanılan, 1 no.lu denklemde gösterilen klasik açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksi ile araştırılacaktır.

Tablo 3’te mal grupları, Hufbauer ve Chilas (1974) ve Yılmaz’da (2002) kullanıldığı şekilde, faktör yoğunluğunu esas alan SITC teknoloji sınıflandırmasına göre sınıflandırılmıştır. Böylelikle Türkiye’nin ŞİÖ üyesi ülkelerle ticaretinde, hangi faktör yoğunluğunu kullanan mal gruplarında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve olası bir ekonomik entegrasyon durumunda hangi mal gruplarında gümrük vergilerinin sıfırlanmasının Türkiye için daha kazançlı olacağı tespit edilmiş olacaktır. Tablo 3’te görüldüğü üzere, SITC teknoloji sınıflandırması (faktör yoğunluğu) ihraç edilen mal kitlesini beş kategoriye ayırmaktadır.

Tablo 3. SITC Teknoloji Sınıflandırması ve Mal Grupları

Hammadde Yoğun Mallar	
SITC 0	Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri
SITC 2(26 Hariç)	Tarımsal Hammaddeler
SITC 3(35 Hariç)	Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar
SITC 4	Hayvansal ve Bitkisel Yağlar
SITC 56	Gübre
Emek Yoğun Mallar	
SITC 26	Dokumaya Elverişli Lifler (Elyaf)lar
SITC 6(62,67,68 Hariç)	İmalat Malları
SITC 8(87,88 Hariç)	Diğer Üretim Malları
Sermaye Yoğun Mallar	

SITC 1	İçkiler, Tütün ve Mamulleri
SITC 35	Elektrik Enerjisi
SITC 53	Boyacılıkta Kullanılan ürünler
SITC 55	Uçucu Yağlar, Rezinoitler, Parfümeri, Kozmetik
SITC 62	Kauçuk Eşya
SITC 67	Demir ve Çelik
SITC 68	Demir İhtiva Etmeyen Maddeler
SITC 78	Kara Taşıtları

Kolay Taklit Edilebilen Ar-Ge Bazlı Mallar

SITC 51	Organik Kimyasal Ürünler
SITC 52	İnorganik Kimyasal Ürünler
SITC 54	Tıp ve Eczacılık Ürünleri
SITC 58	İlk Haliyle Olmayan Plastikler
SITC 59	Kimyasal Maddeler ve Ürünler
SITC 75	Büro Makineleri, Otomatik Veri İşleme Makinesi
SITC 76	Haberleşme, Sesi Kaydetme ve Kaydedilen Sesi Tekrar Veren Alet

Zor Taklit Edilebilen Ar-Ge Bazlı Mallar

SITC 57	İlk Haliyle Plastik
SITC 7(75,76,78 Hariç)	Makineler ve Ulaşım Araçları
SITC 87	Mesleki, Bilimsel Ölçü ve Kontrol Cihazları
SITC 88	Fotoğraf Malzemeleri, Optik Eşyalar, Saatler

Kaynak: Hufbauer ve Chilas (1974) ve Yılmaz (2002)

Balassa (1965) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) endeksine göre, bir j ürününün i ülkesi için AKÜ endeksi, ürünün Dünya ticaretindeki payıyla ilişkili olarak, ihracat içerisindeki payıyla ölçülmektedir. AKÜ endeksi incelendiğinde, payda bulunan değerler, söz konusu malın/sektörün ulusal ihracattaki payını, paydada ki değerler ise, aynı malın/sektörün dünya toplam ihracatındaki payını ifade ettiği görülmektedir. Endeks değerleri birden büyük ise açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğün olduğuna işaret etmektedir fakat endeksin 1'in üstünde alacağı değerler avantajın derecesini, daha önce anlatıldığı gibi, değiştirmektedir. İhracatı yapılan malların faktör yoğunlukları, ülkelerin dış ticaret performansının belirlenmesinde, rekabet avantajı ve dezavantajı

sağlanan üretim kollarının keşfedilmesinde, dış ticaret hacmi ve yapısının değerlendirilmesinde son derece önemlidir (Hinloopen ve Marrewijk, 2008; Çelik, 2019).

AKÜ endeks değerlerine geçmeden önce, söz konusu endeksin pay kısmını oluşturan, yani ülkelerin toplam ihracatlarında, ilgili faktör yoğunluğunu kullanan mal gruplarının payını veren değerler Tablo 4'te sunulmaktadır. Tacikistan ve Özbekistan'a ilişkin verilere ulaşılamadığı için, bu bölümdeki analizde söz konusu ülkeler inceleme dışında kalmıştır.

Tablo 4. Türkiye ve ŞİÖ Üyesi Ülkelerin SITC Teknoloji Sınıflandırmasına Göre Faktör Yoğunluklarının Toplam İhracatları İçindeki Payları (2010,2015,2020, %)

	Tarih	Türkiye	Çin	Rusya	Hindistan	Pakistan	Kazakistan	Kırgızistan
Emek Yoğun Mallar	2010	33.9	31.4	2.2	33.1	68.0	1.0	14.0
	2015	34.0	35.0	5.0	35.0	69.0	1.0	10.0
	2020	33.0	33.0	4.0	28.0	55.0	1.0	11.0
	Ortalama	33.6	33.1	3.7	32.0	64.0	1.0	11.6
Sermaye Yoğun Mallar	2010	26.8	7.9	7.9	13.9	1.0	13.0	9.0
	2015	22.0	8.0	11.0	13.0	1.0	14.0	8.0
	2020	25.0	7.0	11.0	15.0	3.0	14.0	4.0
	Ortalama	24.6	7.6	9.9	13.9	1.6	13.6	7
Hammadde Yoğun Mallar	2010	16.2	5.1	72.1	29.9	24.0	80.0	17.0
	2015	17.0	5.0	73.0	25.0	23.0	77.0	16.0
	2020	16.0	4.0	63.0	14.0	17.0	79.0	27.0
	Ortalama	16.4	4.7	69.3	22.9	21.3	78.6	20.0
Kolay Taklit Edilen Ar-Ge Mallar	2010	4.8	28.3	2.0	9.9	2.0	4.0	1.0
	2015	5.0	25.0	3.0	12.0	3.0	6.0	1.0
	2020	5.0	25.0	3.0	18.0	3.0	4.0	1.0
	Ortalama	4.9	26.1	2.6	13.3	2.6	4.6	1.0
Zor Taklit Edilen Ar-Ge Mallar	2010	15.2	25.7	2.7	10.5	5.0	1.0	3.0
	2015	16.0	26.0	5.0	12.0	4.0	1.0	9.0

2020	18.0	29.0	4.0	14.0	4.0	2.0	4.0
Ortalama	16.4	26.9	3.9	12.1	4.3	1.3	5.3

Kaynak: comtrade.com verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4’te Türkiye ve ŞİÖ üyesi ülkelerin 2010, 2015 ve 2020 yılı değerleri kullanılarak, ilgili yıllarda ve bu üç yılın ortalamasında, ihracatlarının içermiş olduğu faktör yoğunluklarının oranı sunulmuştur. Tabloyu ortalama değerler açısından yorumlayacak olursak, Türkiye’nin ihracatında emek yoğun malların payının baskın olduğu, sermaye yoğun malların ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Çin’de de ilk sırayı emek yoğun mallar alırken, ikinci sırada zor taklit edilebilen Ar-Ge bazlı mallar yer almaktadır. Rusya ve Kazakistan’ın sahip oldukları doğal kaynaklardan dolayı, ihracatlarında hammadde yoğun malların ilk sırayı alması gayet doğaldır. Hindistan ve Pakistan’da emek yoğun malların üstünlüğü görülürken, Kırgızistan’ın ihracatında nispeten hammadde yoğun malların ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5’te yer alan değerler ise aslında daha önce açıklandığı gibi, Tablo 4’te yer alan değerlerin, ilgili faktör yoğunluğuna sahip mal grubunun, toplam dünya ihracatı içerisindeki payına oranlanmasından ibarettir. Tabloda, Türkiye ve ŞİÖ üyesi ülkelerin faktör yoğunluklarına göre, 2010,2015 ve 2020 ve bu yılların ortalama AKÜ değerleri sunulmuştur.

Tablo 5. Türkiye ve ŞİÖ Üyesi Ülkelerin SITC Teknoloji Sınıflandırmasına Göre İhracatlarındaki Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükleri (2010,2015,2020)

	Tarih	Türkiye	Çin	Rusya	Hindistan	Pakistan	Kazakistan	Kırgızistan
Emek Yoğun Mallar	2010	1,73	1,62	0,10	1,73	3,4	0,05	0,70
	2015	2,0	2,05	0,29	2,06	4,06	0,06	0,59
	2020	1,93	1,92	0,24	1,5	2,9	0,05	0,6
	Ortalama	1.88	1.86	0.21	1.76	3.45	0.05	0.63
Sermaye Yoğun Mallar	2010	1,73	0,47	1,13	0,87	0,07	0,87	0,6
	2015	1,47	0,53	0,02	0,87	0,07	0,93	0,53
	2020	1,62	0,49	0,73	0,30	0,06	0,28	0,24
	Ortalama	1.60	0.49	0.62	0.68	0.06	0.69	0.45
Hammadde Yoğun	2010	0,74	0,24	3,33	1,34	1,07	3,64	0,77
	2015	0,81	0,24	3,48	1,19	1,10	3,67	0,76

Mallar	2020	1,02	0,28	3,91	0,49	0,62	2,83	0,63
	Ortalama	0.85	0.25	3.57	1.00	0.93	3.38	0.72
Kolay Taklit Edilen Ar-Ge Mallar	2010	0,29	1,62	0,11	0,52	0,12	0,24	0,06
	2015	0,31	1,56	0,19	0,75	0,19	0,37	0,04
	2020	0,30	1,38	0,16	0,13	0,12	0,30	0,01
	Ortalama	0.30	1.52	0.15	0.46	0.14	0.30	0.03
Zor Taklit Edilen Ar-Ge Mallar	2010	0,66	1,15	0,13	0,49	0,22	0,04	0,13
	2015	0,64	1,04	0,2	0,48	0,16	0,04	0,36
	2020	0,62	1,02	0,15	0,14	0,14	0,02	0,51
	Ortalama	0.64	1.07	0.16	0.37	0.17	0.03	0.33

Kaynak: comtrade.com verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'e göre; Türkiye emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında, Çin emek yoğun, kolay taklit edilebilen ve zor taklit edilebilen Ar-Ge bazlı malların ihracatında, Rusya hammadde yoğun malların ihracatında, Hindistan emek yoğun ve hammadde yoğun malların ihracatında, Pakistan emek yoğun malların, Kazakistan hammadde yoğun malların ihracatında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, Kırgızistan'ın hiçbir mal grubunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı görülmektedir.

Endeks değerleri üstünlüğün derecesine göre yorumlanacak olursa; hiçbir ülkenin güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı anlaşılacakla birlikte, Rusya ve Kazakistan hammadde yoğun mallarda, Pakistan emek yoğun mallarda orta derecede açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Türkiye'nin ise emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında sahip olduğu açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğü zayıf bir derecededir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Modern iktisadi anlayışta, refah ölçüsü olarak, üretimde meydana gelen artışlar yani büyüme rakamları genel kabul görmektedir. Dolayısıyla, ülkelerin nihai amacı toplam çıktıyı dolayısıyla kişi başına düşen geliri mümkün olduğu kadar artırmaktır. Ulus-devlet öncesi, askeri gücün ve tahtın korunması amacı doğrultusunda gözetilen bu hedef, liberal demokratik sistemin yaygınlaşması ile hükümetlerin bir sonraki seçimleri kazanma ve iktidarı kaybetmeme amacına matuf bir şekilde bürünmüştür.

Toplam çıktıyı oluşturan bileşenlerden birisi de net ihracat olarak adlandırılan, ihracat ile ithalat arasındaki farktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan küresel sistemde, GATT ve Dünya Ticaret Örgütü ile devam eden süreç, ithal ikameci politika uygulayan ülkelerin başarısızlığı ve 1980 sonrası gerek Dünya gerekse de Türkiye özelinde ihracata dayalı bir dış ticaret anlayışının

yaygınlaşması ile uluslararası ticaret önemli bir aşama kaydetmiştir. Dış ticareti kutsayan klasik teorik temellerin üzerine, gerçek verilerle hesaplanan endeksler yoluyla yeni teoriler inşa edilmiştir. İki ülkeli ve iki ürünlü varsayımların kısıtlayıcı dünyası, ürünlerin farklı kriterlere göre sınıflandırılması ve ülkelerin kısıtlama olmaksızın karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi sayesinde aşılmıştır. Bu anlamda, 1950'lerden itibaren kullanılmaya başlanan Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC) günümüze kadar dört defa revize edilerek gelmiş ve ürünleri pamuk-şarap ikileminden kurtararak, farklı boyutlarda analiz etmeyi mümkün kılmıştır. Bunlardan en yaygın kullanılan ölçüt ise, ürünleri faktör yoğunluklarına göre; hammadde yoğun, emek yoğun, sermaye yoğun, kolay taklit edilebilen Ar-Ge ve zor taklit edilebilen Ar-Ge olmak üzere, beşe ayıran yaklaşımdır.

Türkiye'nin karşılaştırmalı avantaj durumunu araştıran çalışmaların çoğunun AB piyasasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 2010-2020 döneminde ŞİÖ pazarı ile gerçekleştirmiş olduğu dış ticaret verileri kullanılarak, hem SITC Rev. 3 bazında, hem de faktör yoğunlukları sınıflandırması ile AKÜ değerleri hesaplanarak, avantaj veya dezavantaj durumu araştırılmıştır. SITC Rev.3 sınıflandırmasına dayanan ve ithalat verilerini de kullanan formülasyonla hesaplanan AKÜ Endeks değerlerine göre, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri (0), içki ve tütün (1), akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler (2) ve çeşitli mamul eşya (8) ürünlerinde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu görülmüştür. Hufbauer&Chilas (1974) ve Yılmaz'da (2002) kullanıldığı şekilde faktör yoğunluğunu esas alan, SITC teknoloji sınıflandırmasına göre hesaplanan klasik Balassa AKÜ Endeks değerlerine göre ise, Türkiye'nin ihracatta emek yoğun (%33,6) ve hammadde yoğun (%18,6) sektörlerde uzmanlaştığı ve ŞİÖ üyesi ülkelere karşı, Çin ve Hindistan'a karşı daha zayıf olmak üzere, bu sektörlerde açıklanmış karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu anlaşılmıştır.

AB ile 1995 yılında tesis edilmiş olan GB, Türkiye'nin avantaja sahip olduğu ürün gruplarını dikkate almadan, sadece sanayi ürünlerinde karşılıklı gümrük vergi ve engellerinin kaldırılmasını içermekteydi. Tam üyelik hedefi ile çıkılan yolda, GB'nin geçici olduğu düşüncesi ile ayrıntılar üzerinde çok da durulmadığı anlaşılmaktadır. Fakat yaşanan siyasi gerilimler neticesinde tam üyeliğin çok uzak bir ihtimal olarak belirmesi ve öngörülenden uzun süren GB, bu alanda yaşanan sorunların daha çok dile getirilmesine zemin hazırlamıştır. Hem tam üyeliğin imkânsızlığının her iki tarafça üstü kapalı olarak dile getirilmesi, hem de GB' de yaşanan sorunların bir güncelleme ile giderilmesine yönelik AB tarafınca gösterilen isteksizlik, Türkiye'yi her ne kadar rasyonel olmasada, duygusal anlamda gelişen refleksler ile farklı entegrasyon arayışlarına itmektedir. Bu alternatifler arasında öne çıkan oluşumlardan birisi de Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'dür. Çalışmada, duygusallıktan öteye gidilerek, ŞİÖ ile bir GB tesis edilmesi halinde hangi sektörlerle yönelik gümrük engellerinin kaldırılmasının Türkiye'nin daha çok lehine olacağı, Balassa (1965) tarafından geliştirilen AKÜ Endeksi yardımıyla araştırılmıştır. Buna göre Türkiye emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve bir GB tesis edilmesi durumunda, bu ürünlerin karşılıklı ticaretinde gümrük vergileri ve eş etkili önlemler kaldırılırsa Türkiye'nin bu bölge ile ticaretten elde edeceği kazançların artacağı tahmin edilmektedir.

Kuşkusuz, Türk Devleti'nin Batı'ya yöneliminin iki yüz yıllık bir tarihi arka planı olduğu göz önüne alınacak olursa, nehrin akışını tersine çevirmenin o kadar da kolay olmayacağı ortadadır.

Zamanın ruhu, devlet başkanları seviyesinde karşılıklı ithamların dile getirilmesine ve ilişkilerin gerilmesine neden olsada, Türkiye açısından gerek ekonomik gerekse de siyasi, kültürel ve sosyal anlamda entegrasyona en layık oluşumun Avrupa’da vücut bulduğu kamuoyu araştırmalarına da yansımaktadır. Fakat ekonomik ilişkilerin tek bir pazara endekslenmemesi ve tam üyelik hayaliyle ekonomik çıkarların göz ardı edilmemesi de gerekmektedir. Bu anlamda çalışma, alternatif bir iktisadi entegrasyon durumunda Türkiye’nin kazanımlarının nasıl maksimize edileceği yolunda bir fikir sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altay, H. (2008). “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği(15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin incelenmesi: 1995-2007”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, s.215-240.
- Altıntaş, N. ve Akpolat, A. (2013). “Tekstil Sektöründe Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki Rekabet Analizi” Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(6): s.33-42
- Bağcı, E. (2016). “Türkiye’nin İmalat Sanayi Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi”. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 38 (1), 73-92. DOI: 10.14780/iibd.46308
- Balassa, B. (1965). “Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage”, The Manchester School of Economic and Social Studies, 33(2), s. 99-123.
- Çelik, A . (2019). “Ülkelerin Faktör Yoğunlukları Bakımından Rekabet Gücünün Ölçümü: BRICS-T Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 14 (55), s. 339-357. DOI: 10.19168/jyasar.512727
- Ekmen Özçelik, S. ve Erlat, G. (2013). “Turkey’s Comparative Advantages and Dynamic Market Positioning in the EU market, Topics in Middle Eastern and African Economies”, 15 (2), s. 42-70.
- Erlat, G. ve Erlat, H. (2005). “Do Turkish Exports have a Comparative Advantage with Respect to the European Union Market, 1999-2000”, Department of Economics Middle East Technical University, s. 1-17.
- Greenaway, D. (1985). International Trade Policy, London: ELBS Macmillan Publisher Ltd.
- Güneş, S. ve Tan, M. (2017). “Static and Dynamic Revealed Comparative Advantage: A Comparative Analysis of Turkey and Russia”, İktisadi Yenilik Dergisi, 4 (3), s. 22-38. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iy/issue/30465/329113>
- Hinloopen, Jeroen, (2001). “On the Empirical Distribution of the Balassa Index”, Review of World Economics, Vol:137, No:1
- Hinloopen, J. Ve Marrewijk, C. V. (2004). “Dynamics Of Chinese Comparative Advantage”, Tinbergen Institute, Discussion Paper, No: T1 2004-034/2, Rotterdam
- Hufbauer, C.G., Chilas J.C. (1974). “Specialization by Industrial Countries: Extent and Consequences” in H. Giersch (ed.): The International Division of Labour: Problems and Perspectives. International Symposium. Tübingen, Germany: J.C.B. Mohr, s. 3-38.
- Kalaycı, C. (2017). “Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi Uygulaması”, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 3 (2) , s. 133-147 . DOI: 10.20979/ueyd.337299

- Karaalp H. S. (2011). “Competitiveness of Turkey in Eurasia: A Comparison with CIS Countries. China-USA”, *Business Review*, 10, 9: s. 727-744.
- Kazancı, B.A. ve Dikkaya, M. (2021). “Genişletilmiş Türk Konseyi Bağlamında Çekim Modeli Uygulaması İle Olası Gümrük Birliği Analizi”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, İ. B., 56(2), s. 640-656
- Liesner, H.H. (1958). “The European Common Market and British Industry”, *Economic Journal*, 68(270), s. 302-316.
- Salvatore, D. (1990). *International Economics, Third Edition*, New York: Macmillian Publishing Company
- Serin, V. ve Civan, A. (2008). “Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: A Case Study for Turkey towards the EU”, *Journal of Economic and Social Research*, Vol:10, No:2.
- Seyidoğlu, H. (2020). *Uluslararası İktisat, Teori Politika Ve Uygulama*, 22. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları
- Şahin, D. (2015). “Türkiye’nin Emek Yoğun Mallarda Rekabet Gücünün Ölçümü: BRIC Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analiz”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2
- Şahin, D. (2016). “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi ile Türkiye ve Çin’in Sektörel Rekabet Gücünün Karşılaştırmalı Analizi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), s. 127-148. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kusbd/issue/19382/205697>
- T.C Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr, (Erişim Tarihi: 10.07.2021)
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/diticaretapp/menu.zul>, (Erişim Tarihi: 15.07.2021)
- UN Comtrade Database, <http://comtrade.un.org/data/>. (Erişim Tarihi: 10.07.2021)
- Yalçınkaya H., Çılbant C., Erataş F. ve Hartoğlu, D. (2014). “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Ekseninde Rekabet Gücünün Analizi: Türk-Çin Dış Ticareti Üzerine Bir Uygulama”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:24, Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER294>
- Yılmaz B. (2002). “Turkey’s Competitiveness in the European Union. A Comparison of Greece, Portugal, Spain and the EU/12/15”, *Russian and East European Finance and Trade*, 38(3), s. 54-72.